

การยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์เพื่อการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า 2 ชนิด
ในป่าชุมชนบ้านนิคมพัฒนา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา
Acceptance of Propagation Technology for Conservation of Two Wild Orchid
Species in Community Forest of Ban Nikhom Phatthana Tha Chamuang Sub-district
Rattaphoom District Songkhla Province

กฤตย ปุรินทรภิบาล^{1*}

Krit Purintarapiban^{1*}

^{1*}นิสิตปริญญาโท วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเทคโนโลยีการเกษตร
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 90000

^{1*}Graduate Programmes Master of Science, Program in Agricultural Technology
Management, Songkhla Rajabhat University, Meuang, Songkhla, 90000

*ผู้พิมพ์ประสานงาน : หมายเลขโทรศัพท์ 08-1738-8092 และ E-mail : krit.22@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์เพื่อการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า 2 ชนิด ในป่าชุมชนบ้านนิคมพัฒนา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา นี้ เป็นการทำงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจความหลากหลายของกล้วยไม้ป่าที่มีอยู่ในธรรมชาติและในชุมชน 2) เพื่อศึกษาการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อกล้วยไม้ป่า 2 ชนิด คือ เอื้องพร้าว (Phaius tankervilleae) และว่านหางช้าง (Grammatophyllum speciosum) 3) เพื่อศึกษาการยอมรับเทคโนโลยี การขยายพันธุ์กล้วยไม้ของชุมชน 4) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าของชุมชน ร่วมกับอาสาสมัครในชุมชนในพื้นที่ ผลปรากฏว่า พบกล้วยไม้ทั้งหมด 6 วงศ์ย่อย 44 สกุล 75 ชนิด เป็นกล้วยไม้ดิน 15 ชนิด กล้วยไม้อิงอาศัย 49 ชนิด กล้วยไม้บนหิน 2 ชนิด กล้วยไม้ที่เป็นทั้งกล้วยไม้อิงอาศัยและกล้วยไม้บนหิน 8 ชนิด และกล้วยไม้ที่เป็นทั้งกล้วยไม้ดินและกล้วยไม้บนหิน 1 ชนิด การศึกษาการขยายพันธุ์ด้วยการเพาะเลี้ยงเมล็ดกล้วยไม้ในอาหาร Murashige and Skoog (1962) ที่มีน้ำมะพร้าว 150 มิลลิลิตร/ลิตร พบว่าเอื้องพร้าวเจริญเติบโตได้ดีทำการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ 3 เดือน ว่านหางช้างจะเจริญเติบโตช้ากว่าใช้เวลา 6 เดือน ในการรวบรวมข้อมูลถึงการยอมรับการใช้เทคโนโลยีการขยายพันธุ์กล้วยไม้ พบว่านิยมการแยกหน่อสูงสุดมีการปฏิบัติเป็นประจำ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าของชุมชน พบว่าชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า โดยการเรียนรู้คู่กับการอนุรักษ์ และมีความต้องการให้ส่งเสริมการใช้ประโยชน์กล้วยไม้ป่าควบคู่กับการอนุรักษ์

คำสำคัญ : การอนุรักษ์ การขยายพันธุ์ กล้วยไม้ป่า

Abstract

The objectives of this research were 1) to conduct surveys on diversity of wild orchid species growing in natural habitat and in the community, 2) to study tissue culture of two types of wild orchids: Euangphrao (*Phaius tankervilleae*) and Waanhangchang (*Grammatophyllum speciosum*), 3) to study the acceptance of technology in the propagation of orchids by the community, and 4) with the involvement of community forest volunteers, to study the participation of the community in the conservation of the wild orchids.

The finding of the study revealed that consisting of six subfamilies, 44 genera and 75 species. They were 15 species of terrestrial orchids, 49 species of epiphytic orchids, 2 species of lithophytic orchids, 8 species of being both epiphytic and lithophytic orchids and 1 species of being both terrestrial and epiphytic orchids. to study of orchid propagation by tissue culture on MS media (Murashige and Skoog ,1962) added with 150 ml/L of coconut water. The Euangphrao plantlets were transferred to plant in nursery condition after 3 months but Waanhangchang plantlets were replanted after 6 months.

The results were showed that the respondents favored budding technique the most because they frequently used budding propagation.

The community wanted to be a part of orchid conservation by learning along with conservation practice and asked to promote the utilization of wild orchids coupled with the conservation efforts.

Keywords : Propagation Technology, Conservation

บทนำ

กล้วยไม้เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยวกลุ่มใหญ่ อยู่ในวงศ์ Orchidaceae ปัจจุบันพบประมาณ 796 สกุล 17,500 ชนิดทั่วโลก นับเป็นพืชวงศ์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย โดยมีการสำรวจพบแล้วทั้งสิ้น 168 สกุล มากกว่า 1,770 ชนิด หรือเป็นหนึ่งในสิบห้าของกล้วยไม้ที่พบทั่วโลก นอกจากนั้น กล้วยไม้ไทยยังมีความหลากหลายทั้งถิ่นที่อยู่และพันธุกรรมไม่น้อยไปกว่าประเทศเขตร้อนอื่นๆ (สกลิต ลิทธิศัพท์จรรม, 2551, น.7) กล้วยไม้ป่ามีข้อดีที่ติดฝักง่าย แต่ละฝักมีเมล็ดจำนวนมากกว่าลำานเมล็ด แต่งอกได้ตามธรรมชาติเพียงไม่กี่ต้น ลูกกล้วยไม้ป่าส่วนมากเลี้ยงยากตายได้ง่ายเมื่อต้นอ่อนแอหรือสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม

ในอดีตมีการเก็บต้นกล้วยไม้จากป่าเพื่อขายทั้งตลาดในและนอกประเทศจำนวนมาก โดยเฉพาะพันธุ์ที่มีดอกสวยงาม ในปี พ.ศ.2537 มีการส่งออกต้นเอื้องคำ 24,137 ต้น เอื้องผึ้ง 25,219 ต้น (จิตรวพรรณ พิติก, ปราโมทย์ ไตรบุญ, ชูเกียรติ เทพสาร, และ ดิเรก ตนพะยอม, 2542, น.812-817) กล้วยไม้เป็นที่นิยมของผู้ปลูกเลี้ยงทั่วโลก เนื่องจากมีความสวยงาม ทนทาน เป็นสินค้าออกที่สำคัญทำรายได้ให้กับประเทศเป็นอย่างมาก ปัจจุบันมีการห้ามส่งออกต้นกล้วยไม้ที่เก็บจากป่า เนื่องจากปริมาณต้นในแหล่งกำเนิดลดลงอย่างมาก อีกทั้งยังมี

การนุกรุกป่าเป็นการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยทำให้กล้วยไม้ป่าหลายชนิดมีปริมาณลดลงอย่างน่าเป็นห่วง และมีหลายชนิดที่สูญพันธุ์ไปจากประเทศไทย จึงควรจะอนุรักษ์ต้นกล้วยไม้ ให้คงอยู่ในป่าและขยายพันธุ์ต้นที่ใกล้สูญพันธุ์ให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น

จากการที่ชุมชนเริ่มตระหนักถึงประโยชน์ของกล้วยไม้ป่า และเริ่มต้นตัวในการที่จะอนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้ป่า จึงควรมีการส่งเสริมการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยทำการศึกษาเทคโนโลยีการขยายพันธุ์ให้มีการยอมรับเพื่อทดแทนส่วนที่มีการเข้าไปเก็บมาเลี้ยงและจำหน่าย ทำให้กล้วยไม้ป่าลดจำนวนลง เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์กล้วยไม้ป่าอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญา ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ “สถาบันอุดมศึกษา เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

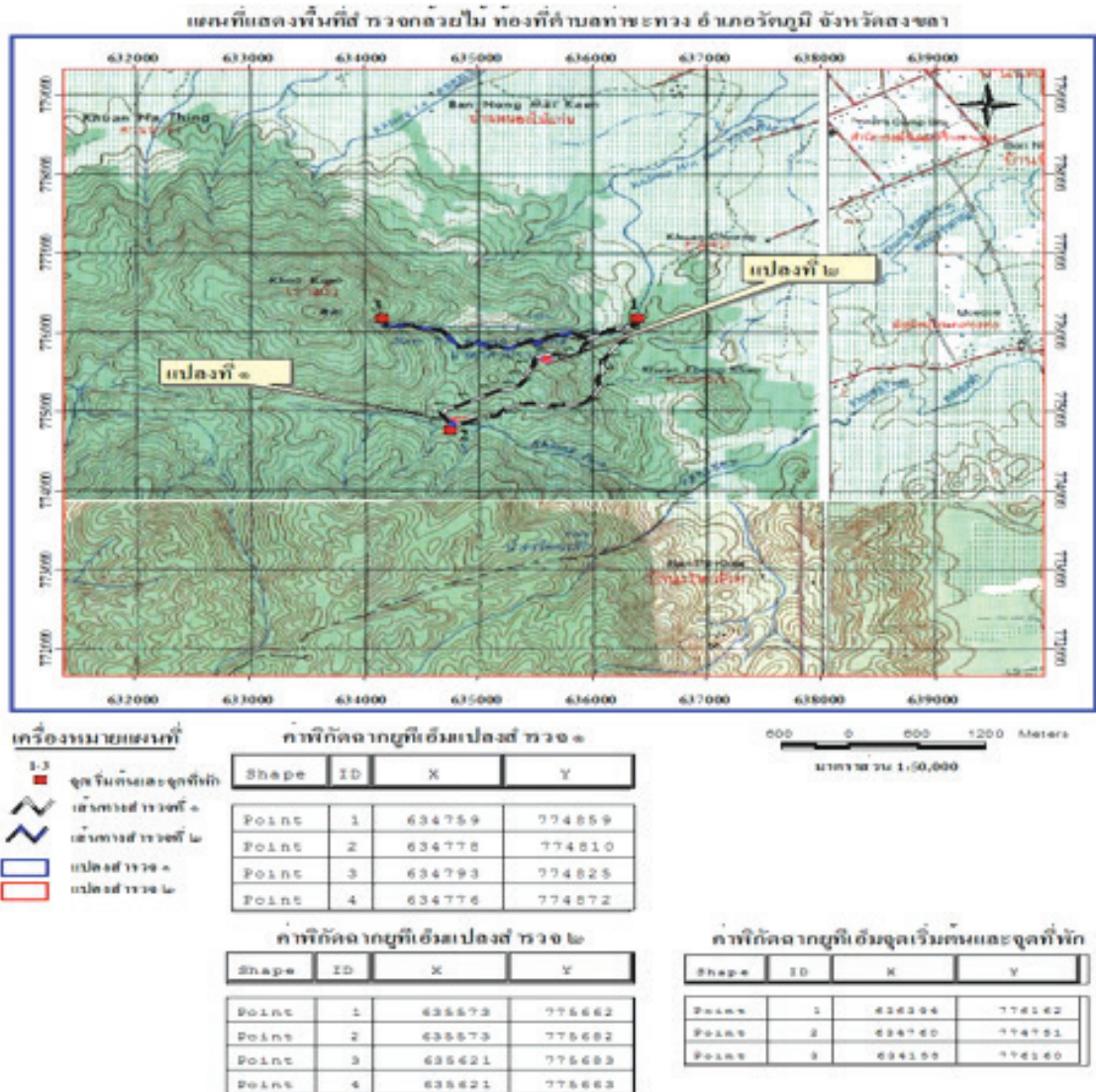
1. สำรวจความหลากหลาย ของกล้วยไม้ป่าที่มีอยู่ในป่าธรรมชาติ และในป่าชุมชน
2. เพื่อศึกษาการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อกล้วยไม้ 2 ชนิด คือ เอื้องพร้าวและว่านหางช้าง
3. เพื่อศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์กล้วยไม้ของชุมชน
4. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าของชุมชน

วิธีการวิจัย

จากการศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์เพื่อการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า 2 ชนิด ในป่าชุมชนบ้านนิคมพัฒนา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ได้แบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ตอน คือ สำรวจความหลากหลายของกล้วยไม้ป่า ศึกษาการขยายพันธุ์กล้วยไม้ป่า ศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์กล้วยไม้ของชุมชนและการศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าของชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สำรวจความหลากหลายของกล้วยไม้ป่า

ได้ทำการสำรวจกล้วยไม้ในป่าชุมชนบ้านนิคมพัฒนา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา พื้นที่ป่า 1,040 ไร่ ผู้วิจัยร่วมกับชุมชนวางแผนการสำรวจ กำหนดจุดการสำรวจ โดยมีแผนที่ป่าขนาด 1 : 50,000 และภาพถ่ายออร์โธรีลิคขนาด 1 : 10,000 ประกอบการพิจารณาเส้นทางสำรวจ ออกเดินสำรวจตามเส้นทางที่กำหนด โดยบันทึกรายละเอียดตามแบบสำรวจภาคสนาม

รูปที่ 1 แผนที่ทหาร 1 : 50000 แสดงจุดพิกัดฉากยูทียเอ็มแปลงสำรวจที่ 1 และ 2 เส้นทางสำรวจที่ 1 จากน้ำตกโตนลูงไซ่ ไปตามเส้นทางน้ำตกห้วยซึ่ซ็อนเป็นวงรอบ เส้นทางสำรวจที่ 2 จากน้ำตกโตนลูงไซ่ แยกไปตามเส้นทางน้ำตกควนจวง

จากการสำรวจพืชวงศ์กล้วยไม้ บริเวณป่าชุมชนบ้านนิคมพัฒนา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ.2554 - เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2555 ที่สามารถบันทึกภาพตัวอย่างเพื่อศึกษาทางสัณฐานวิทยาของกล้วยไม้แต่ละชนิดและบันทึกรายละเอียดจากต้นจริง แหล่งที่อยู่ ลักษณะทางนิเวศวิทยา ลักษณะลำต้น ดอก ใบ ของกล้วยไม้แต่ละชนิด นำมาจัดจำแนก สำรวจพบกล้วยไม้จำนวน 75 ชนิด เป็นกล้วยไม้ที่ขึ้นอยู่บนพื้นดิน กล้วยไม้อิงอาศัยต้นไม้อื่น และกล้วยไม้ที่ขึ้นอยู่บนหิน โดยมีอุณหภูมิต่างค่าความเป็นกรดเป็นด่างในที่ยึดเกาะอยู่อาศัย และค่าพิกัดฉากยูทียเอ็ม ระบุตำแหน่งที่ขึ้นอยู่

ผลจากการศึกษาสามารถจัดจำแนกสกุลกล้วยไม้ โดยใช้เกณฑ์การจำแนกวงศ์กล้วยไม้ ตามการจัดหมวดหมู่ ในระบบของ Robert. L. Dressler (1993) และ Szachetko (1995) พบกล้วยไม้ทั้งหมด 6 วงศ์ย่อย 44 สกุล 75 ชนิด ซึ่งจากทั้งหมดนี้เป็นกล้วยไม้ดิน 15 ชนิด กล้วยไม้อิงอาศัย 49 ชนิด กล้วยไม้บนหิน 2 ชนิด กล้วยไม้ที่เป็นทั้งกล้วยไม้อิงอาศัยและกล้วยไม้บนหิน 8 ชนิด และกล้วยไม้ที่เป็นทั้งกล้วยไม้ดินและกล้วยไม้บนหิน 1 ชนิด

ตารางที่ 1 จำนวนกล้วยไม้ที่สำรวจพบบริเวณป่าชุมชนบ้านนิคมพัฒนา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

Subfamily	Genus	Species
Apostasioideae	2	2
Cypripedioideae	1	1
Epidendroideae	20	47
Neottioideae	3	3
Orchidoideae	2	2
Vandoideae	16	20
Total	44	75

พบกล้วยไม้ทั้งหมด 6 วงศ์ย่อย คือ Apostasioideae, Cypripedioideae, Epidendroideae, Neottioideae, Orchidoideae และ Vandoideae ซึ่งวงศ์ย่อย Apostasioideae พบจำนวน 2 สกุล 2 ชนิด วงศ์ย่อย Cypripedioideae พบจำนวน 1 สกุล 1 ชนิด วงศ์ย่อย Epidendroideae พบจำนวน 20 สกุล 47 ชนิด วงศ์ย่อย Neottioideae พบจำนวน 3 สกุล 3 ชนิด วงศ์ย่อย Orchidoideae พบจำนวน 2 สกุล 2 ชนิด และวงศ์ย่อย Vandoideae พบจำนวน 16 สกุล 20 ชนิด รวมทั้งหมด 44 สกุล 75 ชนิด สกุล Dendrobium พบมากที่สุด จำนวน 13 ชนิด สกุล Bulbophyllum พบรองลงมา จำนวน 9 ชนิดสกุล Eria, vanilla และ Cymbidium สกุลละ 3 ชนิด

รูปที่ 2 กล้ายไม้ วงศ์ย่อย Apostasioideae
ตานไมย *Apostasia nuda*

รูปที่ 3 กล้ายไม้ วงศ์ย่อย Cypripedioideae
รองเท้านารีม่วงสงขลา *Paphiopedilum barbatum*

รูปที่ 4 กล้ายไม้ วงศ์ย่อย Epidendroideae
สิงโตดอกคู่ *Bulbophyllum biflorum*

รูปที่ 5 กล้ายไม้ วงศ์ย่อย Nettioideae
เอื้องลิลา *Corymborkis veratrifolia*

รูปที่ 6 กล้ายไม้ วงศ์ย่อย Orchidoideae
เอื้องดอกเทียน *Brachycorythis acuta*

รูปที่ 7 กล้ายไม้ วงศ์ย่อย Vandoideae
เอื้องแมลงปอทอง *Micropera pallida*

2. ศึกษาการขยายพันธุ์กล้วยไม้ป่า จำนวน 2 ชนิด คือ เอื้องพร้าวและว่านหางช้าง

นำกล้วยไม้ป่าที่ได้จากตอนที่ 1 มาศึกษาขยายพันธุ์จำนวน 2 ชนิด คือ เอื้องพร้าวและว่านหางช้าง โดยทำการศึกษาด้วยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อกล้วยไม้ในอาหารสูตรสังเคราะห์สูตร Murashige and Skoog (1962) ที่มีน้ำมะพร้าว 150 มิลลิลิตร/ลิตร จากการนำกล้วยไม้ ทั้ง 2 ชนิด มาเลี้ยงในอาหารเป็นเวลา 3 เดือน (เอื้องพร้าว) และ 6 เดือน (ว่านหางช้าง) ผลปรากฏว่าเอื้องพร้าวมีการเจริญเติบโตได้ภายใน 1 เดือน เมล็ดกล้วยไม้สามารถเจริญเป็นหน่อเล็กๆ จำนวนมาก และได้แยกหน่อกล้วยไม้มาเลี้ยงในอาหารสูตรเดิม ทำการเก็บข้อมูล 3 เดือนก่อนนำออกจากขวดไปอนุบาลในเรือนเพาะชำ ภายในเดือนที่ 3 มีค่าเฉลี่ยการเจริญเติบโต ความยาวใบ 0.35 เซนติเมตร จำนวนใบ 3.20 ใบ จำนวนต้นอ่อน 4-6 ต้น ว่านหางช้างมีการเจริญเติบโตช้ากว่า เอื้องพร้าว ทำการเก็บข้อมูล 6 เดือนก่อนนำออกจากขวดไปอนุบาลในเรือนเพาะชำ ว่านหางช้างมีการเจริญจากเมล็ดเป็นหน่อเล็กๆ จำนวนมาก ได้ภายใน 2 เดือน และได้แยกหน่อกล้วยไม้มาเลี้ยงในอาหารสูตรเดิม ทำการเก็บข้อมูล 6 เดือน ก่อนนำออกจากขวดไปอนุบาลในเรือนเพาะชำ ภายในเดือนที่ 6 มีค่าเฉลี่ยการเจริญเติบโต ความยาวใบ 0.55 เซนติเมตร จำนวนใบ 4.35 ใบ จำนวนต้นอ่อน 8-10 ต้น

รูปที่ 8 เอื้องพร้าว

รูปที่ 9 ว่านหางช้าง

ตารางที่ 2 การเจริญเติบโตของความยาวของลำและจำนวนใบต่อลำและจำนวนต้นอ่อนของว่านหางช้างและ
เอื้องพร้าว ที่อายุต่างๆ โดยเฉลี่ยจากจำนวน 30 ขวด/ชนิด

อายุการเพาะเลี้ยง (เดือน)	ความยาวของใบ (ซม.)		จำนวนใบ		จำนวนต้นอ่อน	
	ว่านหางช้าง	เอื้องพร้าว	ว่านหางช้าง	เอื้องพร้าว	ว่านหาง ช้าง	เอื้องพร้าว
1	-	0.10	-	-	-	-
2	0.10	0.15	-	1.57	-	1-2
3	0.20	0.35	1.20	3.20	-	4-6
4	0.30	-	2.63	-	2-3	-
5	0.45	-	3.25	-	4-6	-
6	0.55	-	4.35	-	8-10	-

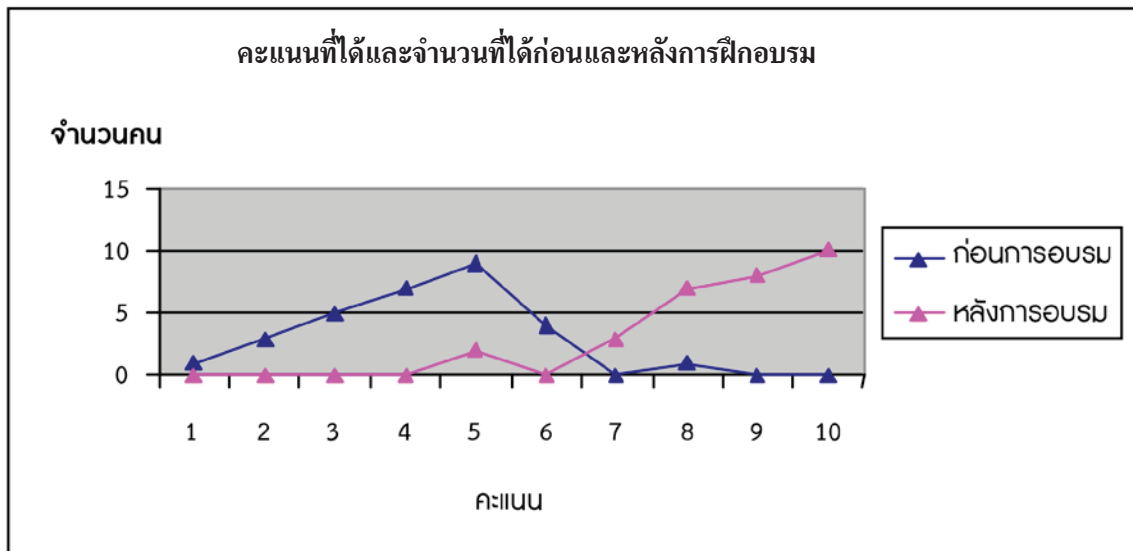
3. ศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์กล้วยไม้ของชุมชน

นำผลการทดลองการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อจากขั้นตอนที่ 2 มาถ่ายทอด โดยการฝึกอบรมให้กับชุมชน
บ้านนิคมพัฒนา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา จำนวน 30 คน จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์
ผู้เขียนเชื้อและเครื่องมือที่ใช้ในการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อกล้วยไม้ จัดเตรียมเอกสาร เทคนิคการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ
กล้วยไม้ ประสานขอความร่วมมืออาจารย์และทีมงาน จากสาขาวิชาการจัดการเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสงขลา ร่วมเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนประเมินผลที่ได้จากการฝึกอบรม โดยตอบแบบสอบถาม
แบบทดสอบการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อก่อนและหลังการฝึกอบรม และแบบสัมภาษณ์การยอมรับเทคโนโลยีการขยาย
พันธุ์เพื่อการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าบางชนิดในป่าชุมชนนิคมพัฒนา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา
ผลปรากฏดังนี้

แบบทดสอบการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

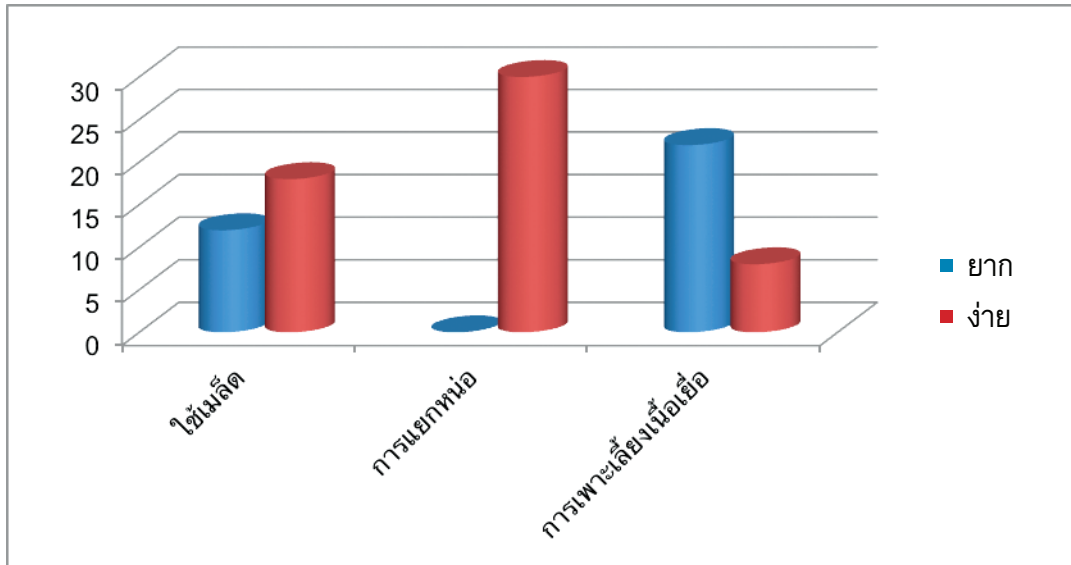
มีผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 30 คน ก่อนการฝึกอบรมมีผู้สอบผ่านเกณฑ์ ร้อยละ 50 จำนวน 14 คน
คิดเป็นร้อยละ 46.6 หลังการฝึกอบรมมีผู้สอบผ่านเกณฑ์ ร้อยละ 50 จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 100
เพิ่มขึ้น ร้อยละ 54.4 โดยมีผู้ได้คะแนนเต็ม จำนวน 10 คน และมีผู้ได้คะแนนต่ำสุด จำนวน 2 คน

รูปที่ 10 เปรียบเทียบคะแนนที่ได้และจำนวนคนที่ได้ก่อนและหลังการฝึกอบรม

ระดับการยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์กล้วยไม้ จากการศึกษา พบว่าวิธีการขยายพันธุ์กล้วยไม้ โดยการใช้เมล็ด เกษตรกรมีการยอมรับปานกลาง มีการยอมรับน้อยที่สุด และมีการยอมรับน้อย ร้อยละ 46.7, 30 และ 13.3 ตามลำดับ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.4 หมายถึงเกษตรกรมีการยอมรับน้อย การแยกหน่อ เกษตรกรมีการยอมรับมาก มีการยอมรับมากที่สุด และมีการยอมรับน้อย ร้อยละ 63.3, 23.3 และ 10 ตามลำดับ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4 หมายถึงเกษตรกรมีการยอมรับมาก การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เกษตรกรมีการยอมรับน้อย มีการยอมรับมากที่สุด และมีการยอมรับน้อยที่สุด ร้อยละ 36.7, 23.3 และ 20 ตามลำดับ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.73 หมายถึงเกษตรกรมีการยอมรับปานกลาง การยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์ ด้านผลผลิต ยอมรับการแยกหน่อสูงคิดเป็นร้อยละ 86.7 รองลงมายอมรับการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ 73.3 ยอมรับการใช้เมล็ดให้ผลผลิตต่ำร้อยละ 56.7 ด้านต้นทุน การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ยอมรับใช้ต้นทุนสูงร้อยละ 63.3 รองลงมายอมรับการใช้เมล็ดร้อยละ 40 ยอมรับการแยกหน่อใช้ต้นทุนต่ำร้อยละ 96.7 ด้านวัสดุอุปกรณ์ การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อต้องการยอมรับร้อยละ 70 รองลงมาการใช้เมล็ดต้องการยอมรับร้อยละ 40 การแยกหน่อง่ายให้การยอมรับร้อยละ 100 ด้านการดำเนินการ การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อต้องการยอมรับร้อยละ 73.3 รองลงมาการใช้เมล็ดต้องการยอมรับร้อยละ 40 การแยกหน่อง่ายให้การยอมรับร้อยละ 100

รูปที่ 11 เปรียบเทียบระดับการยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์ด้านการดำเนินการ

4. การศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าของชุมชน

ทำการสำรวจผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าของชุมชนโดยใช้แบบสอบถาม ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์กล้วยไม้ จากการสังเกตของผู้วิจัยเห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นกับป่าผืนนี้จากที่ได้มีการเดินสำรวจพื้นที่หลายครั้ง พบว่าครั้งหลังจะมีร่องรอยของหนูป่า เม่น และพบว่ามีதாகและเห็บลมเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากதாகและเห็บลมจะมาจากสัตว์ป่าที่มีขนาดใหญ่ พวกนี้จะกัดกินเลือดจากสัตว์ป่า จากการขึ้นสำรวจป่าปีแรกๆ จะไม่มีให้เห็นสิ่งเหล่านี้ ทำให้เห็นว่าสภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น มีชุดเดินลาดตระเวนสำรวจป่า มีการจับกุมผู้ที่เข้ามาตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน มีการร่วมกันจัดทำฝายชะลอน้ำทำให้น้ำตกมีน้ำไหลตลอดปีสร้างความชุ่มชื้นให้ป่ามีการขยายพันธุ์กล้วยไม้เพื่อเตรียมนำคืนสู่ป่า

แบบสอบถามความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์กล้วยไม้

ข้อมูลกล้วยไม้

ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 30 คน รู้จักชนิดกล้วยไม้ 10 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 6.7 รองลงมารู้จักชนิดกล้วยไม้ 6 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 53.3 และร้อยละ 3.3 รู้จัก 1 ชนิด กล้วยไม้ที่รู้จักมากน้อยเรียงตามลำดับคือ รองเท้านารีม่วงสงขลา รู้จักร้อยละ 83.3 รองลงมาว่านหางช้าง รู้จักร้อยละ 73.3 และกะเหรี่ยงร้อน รู้จักร้อยละ 50 ชนิดกล้วยไม้ที่พบเห็นมากที่สุด เรียงตามลำดับ กะเหรี่ยงร้อน ร้อยละ 56.7 สิงโตถิ่นใต้ ร้อยละ 40 เอื้องใบมะขาม ร้อยละ 23.3 เอื้องหนวดกุ้งและเอื้องดินตะขาบ ร้อยละ 20 และกล้วยไม้ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ เรียงตามลำดับใกล้สูญพันธุ์มากที่สุด รองเท้านารีม่วงสงขลา ร้อยละ 80 รองลงมาว่านหางช้าง ร้อยละ 26.7 ดังตารางที่ 3, 4

ตารางที่ 3 การพบเห็นกล้วยไม้แต่ละชนิดในพื้นที่ศึกษา (กลุ่มตัวอย่าง = 30)

ชื่อพันธุ์กล้วยไม้	ระดับการพบเห็น					ค่าเฉลี่ย	S.D.
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)		
เอื้องพร้าว	3 (10)	7 (23.3)	12 (40)	3 (10)	5 (16.7)	3	1.2
ว่านหางช้าง	3 (10)	4 (13.3)	6 (20)	14 (46.7)	3 (10)	2.67	1.15
เอื้องใบมะขาม	7 (23.3)	14 (46.7)	5 (16.7)	2 (6.7)	2 (6.7)	3.73	1.11
เอื้องสายดอกจี๊ด	5 (16.7)	9 (30)	13 (43.3)	1 (3.3)	2 (6.7)	3.47	1.04
เอื้องหนวดกุ้ง	6 (20)	13 (43.3)	7 (23.3)	3 (10)	1 (3.3)	4.97	1.03
เอื้องตีนตะขาบ	6 (20)	9 (30)	10 (33.3)	1 (3.3)	4 (13.3)	4.47	1.25
รองเท้านารีม่วงสงขลา	2 (6.7)	- (-)	3 (10)	8 (26.7)	17 (56.7)	1.73	1.11
สิงโตถิ่นใต้	12 (40)	9 (30)	4 (13.3)	1 (3.3)	4 (13.3)	3.8	1.37
สิงโตนาคราช	3 (10)	10 (33.3)	14 (46.7)	2 (6.7)	1 (3.3)	3.4	0.89
กะเรกะร่อน	17 (56.7)	9 (30)	4 (13.3)	- (-)	- (-)	4.43	0.73

ตารางที่ 4 ชนิดกล้วยไม้ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (กลุ่มตัวอย่าง = 30)

ชื่อพันธุ์กล้วยไม้	ระดับการใกล้จะสูญพันธุ์					ค่าเฉลี่ย	S.D.
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด		
	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)		
เอื้องพร้าว	1 (3.3)	2 (6.7)	10 (33.3)	10 (33.3)	7 (23.3)	2.33	1.03
ว่านหางช้าง	8 (26.7)	6 (20)	9 (30)	6 (20)	1 (3.3)	3.47	1.19
เอื้องใบมะขาม	1 (3.3)	3 (10)	9 (30)	6 (20)	11 (36.7)	2.23	1.16
เอื้องสายดอกจี๊ด	1 (3.3)	4 (13.3)	10 (33.3)	7 (23.3)	8 (26.7)	2.43	1.14
เอื้องหนวดกุ้ง	1 (3.3)	3 (10)	9 (30)	9 (30)	8 (26.7)	2.33	1.09
เอื้องตีนตะขาบ	- (-)	3 (10)	8 (26.7)	7 (23.3)	12 (40)	2.07	1.05
รองเท้านารีม่วงสงขลา	24 (80)	3 (10)	2 (6.7)	- (-)	1 (3.3)	4.63	0.89
สิงโตถิ่นใต้	1 (3.3)	3 (10)	9 (30)	9 (30)	8 (26.7)	2.33	1.09
สิงโตนาคราช	1 (3.3)	2 (6.7)	11 (36.7)	11 (36.7)	5 (16.7)	2.43	0.97
กะเรกะร่อน	1 (3.3)	3 (10)	5 (16.7)	1 (3.3)	20 (66.7)	1.8	1.24

การใช้ประโยชน์จากกล้วยไม้

ส่วนของกล้วยไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์ ร้อยละ 76.7 ใช้ดอกมาทำไม้ประดับ ร้อยละ 20 ใช้ลำต้นมาทำยารักษาโรค ร้อยละ 16.7 ใช้ลำต้นเพื่อจำหน่าย ในชุมชนมีกล้วยไม้ที่บ้าน ร้อยละ 83.3 ร้อยละ 16.7 ไม่มีกล้วยไม้ โดยร้อยละ 66.7 เก็บกล้วยไม้จากป่า ร้อยละ 33.3 ไม่เคยเก็บกล้วยไม้จากป่าชุมชนเห็นว่าควรมีการส่งเสริมการใช้ประโยชน์กล้วยไม้ป่า ร้อยละ 100 และต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า ร้อยละ 100 โดยต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า ร้อยละ 100 ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ร้อยละ 46.7 ต้องการให้มีการอบรม ร้อยละ 10 มีการขยายพันธุ์กล้วยไม้ ร้อยละ 83.3 และเคยนำกล้วยไม้คืนสู่ป่า ร้อยละ 60

สรุป

การสำรวจความหลากหลายของกล้วยไม้ป่า

ตามเส้นทางที่กำหนด พบกล้วยไม้ทั้งหมด 6 วงศ์ย่อย คือ Apostasioideae, Cyripedioideae, Epidendroideae, Neottioideae, Orchidioideae และ Vandoideae ซึ่งวงศ์ย่อย Apostasioideae พบจำนวน 2 สกุล 2 ชนิด วงศ์ย่อย Cyripedioideae พบจำนวน 1 สกุล 1 ชนิด วงศ์ย่อย Epidendroideae พบจำนวน 20 สกุล 47 ชนิด วงศ์ย่อย Neottioideae พบจำนวน 3 สกุล 3 ชนิด วงศ์ย่อย Orchidioideae พบจำนวน 2 สกุล 2 ชนิด และวงศ์ย่อย Vandoideae พบจำนวน 16 สกุล 20 ชนิด รวมทั้งหมด 44 สกุล 75 ชนิด สกุล Dendrobium พบมากที่สุด จำนวน 13 ชนิด สกุล Bulbophyllum พบรองลงมา จำนวน 9 ชนิด สกุล Eria, vanilla และ Cymbidium สกุลละ 3 ชนิด

ศึกษาการขยายพันธุ์กล้วยไม้ป่า 2 ชนิด คือ เอื้องพร้าวและว่านหางช้าง

จากการศึกษาการขยายพันธุ์กล้วยไม้ทั้ง 2 ชนิดด้วยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อในอาหารสูตรสังเคราะห์สูตร Murashige and Skoog (1962) ที่มีน้ำมะพร้าว 150 มิลลิลิตร/ลิตร ผลปรากฏว่า เอื้องพร้าวมีการเจริญเติบโตได้ภายใน 1 เดือน เมล็ดกล้วยไม้สามารถเจริญเป็นหน่อเล็กๆ จำนวนมาก และได้แยกหน่อกล้วยไม้มาเลี้ยงในอาหารสูตรเดิม ทำการเก็บข้อมูล 3 เดือนก่อนนำออกจากขวดไปอนุบาลในเรือนเพาะชำ ภายในเดือนที่ 3 มีค่าเฉลี่ยการเจริญเติบโต ความยาวใบ 0.35 เซนติเมตร จำนวนใบ 3.20 ใบ จำนวนต้นอ่อน 4-6 ต้น ว่านหางช้างมีการเจริญเติบโตช้ากว่าเอื้องพร้าว ทำการเก็บข้อมูล 6 เดือนก่อนนำออกจากขวดไปอนุบาลในเรือนเพาะชำ ว่านหางช้างมีการเจริญจากเมล็ดเป็นหน่อเล็กๆ จำนวนมาก ได้ภายใน 2 เดือน และได้แยกหน่อกล้วยไม้มาเลี้ยงในอาหารสูตรเดิม ทำการเก็บข้อมูล 6 เดือนก่อนนำออกจากขวดไปอนุบาลในเรือนเพาะชำ ภายในเดือนที่ 6 มีค่าเฉลี่ยการเจริญเติบโต ความยาวใบ 0.55 เซนติเมตร จำนวนใบ 4.35 ใบ จำนวนต้นอ่อน 8-10 ต้น

ศึกษาการยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์กล้วยไม้ของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า วิธีการขยายพันธุ์กล้วยไม้โดยใช้เมล็ด เกษตรกรร้อยละ 46.7 มีการยอมรับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.4 หมายถึง เกษตรกรมีการยอมรับน้อย วิธีการแยกหน่อ เกษตรกรร้อยละ 63.3 มีการยอมรับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4 วิธีการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เกษตรกรร้อยละ 36.7 มีการยอมรับน้อย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.73 การยอมรับเทคโนโลยีการขยายพันธุ์ ด้านผลผลิต ยอมรับการแยกหน่อสูงคิดเป็นร้อยละ 86.7 รองลงมายอมรับการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ 73.3 ด้านต้นทุน การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ยอมรับใช้ต้นทุนสูง ร้อยละ 63.3 รองลงมายอมรับการใช้เมล็ดร้อยละ 40 ยอมรับการแยกหน่อใช้ต้นทุนต่ำร้อยละ 96.7 ด้านวัสดุอุปกรณ์ การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ยากต่อการยอมรับร้อยละ 70 การแยกหน่อง่ายให้การยอมรับร้อยละ 100 ด้านการดำเนินการ การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อยากต่อการยอมรับร้อยละ 73.3 รองลงมาการใช้เมล็ดยากต่อการยอมรับร้อยละ 40 การแยกหน่อง่ายให้การยอมรับร้อยละ 100

ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าของชุมชน

จากการศึกษาพบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 30 คน รู้จักชนิดกล้วยไม้ 10 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 60.7 รองลงมารู้จักชนิดกล้วยไม้ 6 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 53.3 กล้วยไม้ป่าที่รู้จักมากที่สุด รองเท้านารีม่วงสงขลา รู้จักร้อยละ 83.3 รองลงมาว่านหางช้างรู้จักร้อยละ 73.3 และกะระระร้อน รู้จักร้อยละ 50 สำหรับกล้วยไม้ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ เรียงตามลำดับใกล้สูญพันธุ์มากที่สุด รองเท้านารีม่วงสงขลา ร้อยละ 80 รองลงมา ว่านหางช้าง ร้อยละ 26.7

ส่วนของกล้วยไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์ ร้อยละ 76.7 ใช้ดอกมาทำไม้ประดับ ร้อยละ 20 ใช้ลำต้นมาทำยารักษาโรค ร้อยละ 16.7 ใช้ลำต้นเพื่อจำหน่าย มีกล้วยไม้ที่บ้านหรือไม่ ร้อยละ 83.3 มีกล้วยไม้ ร้อยละ 16.7 ไม่มีกล้วยไม้ เคยเก็บกล้วยไม้จากป่าธรรมชาติหรือไม่ ร้อยละ 66.7 เคยเก็บกล้วยไม้จากป่า ร้อยละ 33.3 ไม่เคยเก็บกล้วยไม้จากป่า ชุมชนมีความเห็นว่า ควรมีการส่งเสริมการใช้ประโยชน์กล้วยไม้ป่า ร้อยละ 100 ต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า ร้อยละ 100

ข้อเสนอแนะ

มีข้อเสนอแนะในประเด็นต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเจ้าหน้าที่ได้พิจารณาในการนำไปส่งเสริมและพัฒนาการใช้เทคโนโลยีการขยายพันธุ์เพื่อการอนุรักษ์กล้วยไม้ป่าให้กับชุมชนบ้านนิคมพัฒนา ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เพื่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและจังหวัดสงขลา ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป ดังนี้

1. จากการสำรวจกล้วยไม้ป่าในพื้นที่ศึกษาพบว่ามีความหลากหลายมาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรทำการศึกษาต่อยอดเพิ่มเติม จัดทำฐานข้อมูล จัดให้เป็นแหล่งอนุรักษ์และขยายพันธุ์ มีกล้วยไม้หลายชนิดใกล้สูญพันธุ์จากการศึกษาควรเร่งเข้าไปดูแล
2. ชุมชนมีความเข้าใจธรรมชาติ รู้สึกหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ รู้และเข้าใจถึงฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ที่มีอยู่ หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปสนับสนุนให้เป็นรูปธรรม ให้เกิดการประสานงานที่เข้มแข็งชัดเจน ชุมชนสามารถอยู่กับป่าได้อย่างยั่งยืน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ในการขยายพันธุ์กล้วยไม้ป่า ให้จริงจังเกิดผลผลิตและรายได้กับชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- จิตรพรพรรณ พิสิฏ, ปราโมทย์ ไตรบุญ , ชูเกียรติ เทพสาร, และดิเรก ตนพะยอม. (2542). **การสำรวจกล้วยไม้ป่าและวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. รายงานผลการวิจัยด้านความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย (812-817) 892 หน้า BRT.
- สลิล สิทธิสังขธรรม. (2551). **กล้วยไม้ป่าเมืองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บ้านและสวน บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- Dressler, R. L. (1993). **Phylogeny and Classification of the Orchid Family**. Dioscoides Press, Portland Oregon.
- Szachetko, D.L.(1995). **Systema Orchidarium-Fragm**. Geobot. Suppl., 3, 1-152.